

BOGANMELDELSER

Arngrímur Thorláksson Vídalín:

DEN TREDIE PART AF DET SAA KALDEDE
GAMLE OG NYE GRØNLANDS
BESKRIVELSE.

Udgivet af Det grønlandske Selskab i anledning af 250-året for Hans Egedes udrejse til Grønland med indledning og kommentarer af Finn Gad. Det grønlandske Selskabs skrifter XXI. København 1971.

Det grønlandske Selskab har markeret 250-året for Hans Egedes ankomst til Grønland ved at udgive en del af et hidtil utrykt manuskript, som indeholder et forslag til en kolonisation af Grønland. Det er dateret i 1703, altså flere år før Hans Egedes Grønlandsplaner begyndte at tage form. Forfatteren af manuskriptet, Arngrímur Thorláksson Vídalín, var født i Island, men var på daværende tidspunkt rektor i Nakskov. Grønlandshistorikeren, cand. mag. Finn Gad, har med stor kyndighed besørget den kommenterede udgave.

Manuskriptet til Vídalíns Grønlandsbeskrivelse er inddelt i tre dele. De to første dele handler om Grønlands middelalderhistorie og den følgende tids opdagelsesrejser, og deri findes også en beskrivelse af Sydgrønland, mens den sidste del hovedsagelig indeholder overvejelser i forbindelse med planer til en genoptagelse af en fast forbindelse med Grønland. Manuskriptet er af-fattet på latin, og det er kun den sidste del, som Vídalín har oversat til dansk. Oversættelsen følger ikke slavisk den latinske tekst, men er gjort fyldigere og indeholder også stof fra første og anden del. Det er dette dansksprogede manuskript, der opbevares på det kongelige bibliotek, som nu er udgivet med den originale ortografi.

I indledningen omtaler Finn Gad omhyggeligt (selv formen på en fugtplet er detaljeret beskrevet) de forskellige afskrifter af Vídalíns manuskript, som findes på forskellige biblioteker, og han gør rede for de udgivelsesprincipper, som han har fulgt. Vídalíns manuskript er en lærd

mands værk med et væld af fodnoter på latin og græsk. Efter at være blevet taget under Finn Gads kyndige behandling er det blevet en endnu mere lærd mands værk, som ikke bare indeholder oversættelser og kommentarer til fodnoterne, men også kommentarer til Vídalíns tekst side for side. Desuden indeholder det som nævnt en fyldig indledning, hvor Finn Gad bl. a. diskuterer den betydning, som kendskabet til Vídalíns forslag kan have haft i forbindelse med at Grønlands kolonisation blev en realitet, og endelig slutter bogen med et omfattende register. Selve Vídalíns tekst fylder kun $\frac{2}{5}$ af bogens sider.

Vídalín fremmaner et tillokkende billede af forholdene i Grønland: der er rig lejlighed til fangst og fiskeri i havet, i søer og floder og jagt på land, der er frodige græsgange for kvæget og mulighed for kornavl, og så er der oven i købet mineralrigdomme. Det vil, som Vídalín udtrykker det, blive kongen og alle hans undersåtter i begge riger og fyrstendømmerne til ubeskrivelig nytte, hvis man fik anlagt kolonier i Grønland. Han spænder forventningerne højt ved at bemærke, at foreløbig kender man jo kun til forholdene nogle steder på kysten, og hvad kan man ikke vente at finde i dette store udsøgte land.

Vídalín tænker sig, at kolonisterne i første række skulle være danske, norske og islandske fiskere og fangstfolk, bønder og kvægavlere. Der må også være håndværkere og folk med erfaring i bjergværksdrift. Endvidere vil det være nødvendigt med nogle købmænd, for europæerne skal ikke bare selv udnytte landets rigdomme, de skal også handle med grønlænderne. Vídalín regner **med, at der vil være gode muligheder** for en fordelagtig handelsforbindelse, for det har vist sig, at grønlænderne gladeligt giver varer for 20 rigsdalers værdi for noget, som efter europæisk målestok ikke engang er én rigsdaler værd. Endelig vil en kolonisation af Grønland også kræve, at man opsender øvrighedspersoner, præster og læger. Når man har fået kontrol over forholdene, vil man kunne kræve skat af indbyggerne.

I tilknytning til den økonomiske gevinst, som

Vidalín mener, at man kan opnå ved en kolonisation af Grønland, fremhæver han, at kongen og hans europæiske undersåtter vil erhverve sig stor berømmelse ved en sådan indsats. For det første, fordi det drejer sig om et område, som tidligere har ligget under kronen, og det vil specielt være tilfældet, hvis det skulle vise sig, at der stadig er levende nordboer i Grønland; for det andet, fordi det må anses for meget fortjenstfuldt at omvende vilde barbarer til den kristne tro, og for det tredje, fordi det vil være meget nyttigt at få vished om, hvorvidt der findes en søvej mellem Amerika og Grønland, som fører til Kina.

Vidalín henviser til den store hæder, som kolonimagter som Portugal, Holland og England har indlagt sig ved at omvende hedninge, mens han med afsky omtaler spanierne, som kun har erhvervet sig vanære ved at have meget uskyldigt blod på samvittigheden på grund af deres umættelige begærlighed efter rigdom. Han tilføjer, at drabene på indianerne har gjort dem hadede, ikke blot blandt Amerikas oprindelige befolkning, men også blandt alle kristne.

Det er af særlig interesse at se, hvorledes Vidalín har tænkt sig, at kontakten mellem grønlænderne og europæerne skal være: »I Ett ord at sige: bør der optenkis alle de midler, som kand stifte venskab og fortrolighed mellem vore folck og dennem, og afverge all mistroe og uenighed« (s. 66). Det gælder om at sikre fred og ro for nybyggerne så de kan udnytte landets rigdomme og handle med grønlænderne i en gunstig atmosfære. Vidalín giver derfor det råd at behandle grønlænderne godt og bl. a. at undgå at forkrække dem med unødigt skyderi, men for alle tilfældes skyld mener han dog, at det vil være nødvendigt med en garnison, som kan beskytte nybyggerne.

Han fraråder frem for alt at kidnappe grønlændere og tage dem med til Europa, således som

det var sket i 16-hundredetallet. Han henviser til forholdene i Island, hvor sørøvere ved flere lejligheder har botført nogle af indbyggerne, bl. a. Vidalíns egen morbroders broder; det har haft den virkning, at islændingene både er bange og hadefulde, når et fremmed skib nærmer sig. Hvis man derimod kunne få nogle grønlændere til frivilligt at rejse med til Danmark, og der sørgede for dem på bedste måde, så kunne man opnå, at de ved tilbagekomsten ville forsikre deres landsmænd om danskernes velvilje, og dette ville sikre fremgang, ikke bare for mission og handel, men det ville også resultere i, at grønlænderne frivilligt anerkendte den danske konge som deres overhoved. En kolonisation vil efter Vidalíns mening lykkes bedst, hvis man får grønlænderne overbevist om, at europæerne er værdige til at herske og regere over dem.

Baggrunden for Vidalíns forslag til den dansk-norsk-islandske kolonisation af Grønland var dels et noget fortegnet billede af landet og dets muligheder, dels kendskab til kolonipolitik andre steder i verden og endelig datidens forestillinger om magt og ære. Nogle af hans premisser viste sig ikke at holde stik, men på mange punkter blev den kolonisationspolitik, som Vidalín havde gjort sig til talsmand for, fulgt, da Hans Egede indledte kolonisationsperioden i Grønlands historie. Kolonimagten betragtede de koloniserede som umyndige og anså det som en selvskreven ret at råde over både dem og deres land.

Vidalíns tanker har interesse ikke bare som et udtryk for den tidsepoke, hvori de blev skrevet, men også fordi nogle af hans overvejelser i forbindelse med Grønlandspolitikken bevarede en vis aktualitet op igennem tiderne. Der skulle gå lang tid, før man begyndte at sætte spørgsmålstegn ved danskernes ret til at definere, hvad der var det bedste for grønlænderne.

Inge Kleivan.

DEN EVIGT AKTUELLE HANS EGEDE

Niels Fenger: PALASÉ. Hans Egede i Grønland. Wøldike, København 1971. 227 sider, hft. 48,50 kr., indb. 62,50 kr.

Til en stor begivenhed hører der en god bog. Og dén er skrevet nu i 250-året for missionær Hans Egedes landgang i Grønland i 1721 – indledning

gen til den varige rigskontakt mellem grønlændere og skandinaver.

Forfatteren er den gode skribent Niels Fenger. Han kalder sin bog »Palasé« og oplyser, at det betyder præst på grønlandsk. Og det er rigtigt. Men det er forresten ikke noget grønlandsk, ikke noget eskimoisk ord. »Palasé« er simpelthen slut-

resultat af grønlændernes forsøg på at udtale det, som Hans Egede sagde, at han selv var: præst. Egede var jo nordmand, og i hans mund blev det til »præst«, altså med et tungespids-r. Og dette r ligger ikke lige for i det eskimoiske lydsystem. Grønlænderne puttede vokaler og et enkelt l ind for at få ordet til at glide lettere. »Præst« blev altså til »palasé«, og dét hedder en præst den dag i dag i Grønland.

Men Niels Fenger beskæftiger sig ikke med den slags kuriositeter eller biomstændigheder (hvor spændende de end kan være for en dybere forståelse af det, der skete i Grønland fra den 3. juli 1721 og fremefter). Forfatteren sætter sig for at give et bredt, løbende situationsbillede af dette særprægede og dramatiske kapitel i Grønlands historie, i missionshistorien og i den mellemfolkelige kontakts historie. Det er en populær fremstilling, han vil lave. Og jeg synes, at han slipper ganske storartet fra sit forsøg.

’Stoffet er dokumentarisk. Her er intet digtet til eller på,’ siger Niels Fenger, men føjer til, at han dog engang imellem har suppleret med nogle stemningsbilleder og naturbeskrivelser, der bygger på egne indtryk fra Grønland og indtryk af grønlænderne. Resultatet er blevet en fin collage, en mosaik af citater fra bl. a. Hans Egedes skriftlige virksomhed i 1700-tallet – med velskrevne og følsomt formulerede, forbindende tekster ved Niels Fenger, anno 1971.

Der foreligger i arkiver og trykte værker et meget omfattende kildegrundlag for den, der vil præsentere Hans Egede og hans 15 års Grønlandsophold for nutidens læsere. Og når vor forfatter nu fremhæver, at han er gået dokumentarisk til værks, så må anmelderens første spørgsmål blive: Er de mange gode kilder udnyttet godt nok til det formål, det mål, som forfatteren har sat sig? Jeg mener som sagt, at Fenger har brugt kilderne godt. Men han har måske ikke brugt dem *nok*. Selv om det er en stor bog på godt 225 sider, der nu er skrevet, så ligger der faktisk meget, meget mere gemt i de værdifulde kildetekster, primærtetekster, som vi råder over fra den tid. Fenger skal ikke lastes, fordi han har fattet sig i forholdsvis korthed – når nu hans resultat er så læseværdigt, som jeg mener, det er. Kortheden er prisværdig. Der er stof til nye bearbejdelser i fremtiden, til nye sorteringer og nye synsvinkler. Og det vil heller ikke være rimeligt at underkaste bogen »Palasé«, som lægges frem til et alment interesseret læserpublikum, en pedantisk faglig, altså en egentlig videnskabelig, kritik.

Men når forfatteren som nævnt kalder bogen dokumentarisk, så må det lige for en ordens skyld bemærkes, at der er en hel del flere kilder omkring personen Hans Egede end dem, forfatteren har benyttet sig af. Også meget stof, som kunne have gjort den gode bog endnu bedre. Litteraturfortegnelsen er plausibel, men højst ufuldkommen! Det er også nødvendigt, mener jeg, at man i et dokumentarisk værk (hvad bogen »Palasé« altså er i en vis forstand), og specielt i en bog med mange citater fra de gamle tekster, gør sig umage med at anføre i noter eller på anden måde, *hvilke* tekster man citerer fra i det ene øjeblik og hvilke i det andet. Sagen er den, at der f. eks. findes flere udgaver af Hans Egedes skrifter fra den forløbne 250-års periode. Og der findes også en del udgivelser, der må betegnes som *sekundære* kilder, deriblandt datidens forskellige *genfortællinger* af Hans Egedes dagbogsnotater i mere eller mindre fyldige uddrag. I en bog som denne kunne man godt ønske sig oplysninger om, hvornår der gengives fra primære og hvornår fra sekundære udgivelser f. eks. Landet ligger sådan, at sidder man under læsningen af bogen »Palasé« med Hans Egedes *originale* tekster foran sig, så kniber det næsten hele tiden med at finde overensstemmelse mellem det originale udgangspunkt og bogens lange citater, der bringes som ordrette gengivelser fra Hans Egede. Indholdsmæssigt er der ikke ligefrem tale om ukorrektheder. Men *hvor* har Hans Egede sådan resumeret sig selv – eller hvem har gjort det efter ham? Den slags vink må med i en dokumentarisk fremstilling.

Min anke på dette punkt er altså slet ikke nogen barsk afvisning af bogen. Men jeg mener, det må være en uundgåelig randbemærkning til den. Jeg vil gerne anbefale Niels Fengers bog varmt som en spændende og indholdsrig indføring i emnet Hans Egede. Nye læsere kan roligt starte med bogen »Palasé« og lade Niels Fenger skærpe appetitten. Og derefter kan den specielt interesserede gå igang med de originale Egedeværker. De findes i flere genudgivelser, og de er *også* kolossalt fængslende!

Niels Fenger skriver i forordet til »Palasé«, at han håber, at 'denne skildring af Hans Egede i Grønland må gøre sit til at klarlægge forståelsen af de komplikationer, der altid opstår, når to forskellige folk, som repræsenterer hver sin livsopfattelse, søger at finde hinanden – ikke blot i daglig, praktisk sameksistens, men også i et ånde-

ligt fællesskab.' Og så tilføjer han: 'Problemerne er stort set de samme – fra dengang til nu.'

Det er jo en kraftig og vidtrækkende påstand! Bogen – ligesom Egedernes egne værker – rummer meget stærke vidnesbyrd om hverdagens famlende tilnærmelser mellem de to folk, om de evindelige misforståelse, små og store, og om spændingerne der opstod i misforståelsernes kølvand. Altså dengang i 1700-tallet, da en ivrig repræsentant for en fremmed livsform – en missionær, der brændende troede på rigtigheden og godheden i sit eget budskab – satte alle kræfter ind på at lave de vankundige om efter sin medbragte model. Et medlem af grønlandsmissionens næste generation, H. C. Glahn, skriver i sine dagbogsoptegnelser fra 1767 om alle de udsendte danske, der vil være 'Reformatores, uden at gøre sig de Ting, de vil reformere ret bekiendte ...

man kommer til Landet med liden Indsigt i Sproget, i Folkets Sæder, i Landets almindelige, og i sin Mæenigheds besynderlige Omstændigheder.'

Det er et dybt alvorligt faktum, at denne gamle konstatering stort set også gælder for forholdene idag. De udsendte »Reformatores« har under deres reformvirksomhed i landet – den moderne »mission« – ikke nogen nævneværdig føling med det jævne, fremmede folk, de er sendt ud til at bistå. Kontaktsvanskelighederne og de daglige frustrationer i den anledning er umådelig stor på begge sider af kløften.

Det er tankevækkende, at bl. a. begivenheder for 250 år siden påny bør fastholde grønlandsadministrationens ansvarlige til deres soleklare personalepolitiske ansvar idag.

Bent Jensen.